

**RAPPORT VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK OP HET
INDUSTRIETERREIN VAN GULLEGEM-MOORSELE TE WEVELGEM
(16 januari – 16 juni 2006)**

door Nele Eggermont, Katrien Sturtewagen, Jeroen Vermeersch en Nele Vanholme

INHOUDSTABEL

- I. Inleiding
- II. Situering
- III. Methodologie
 - III.1 Vooronderzoek
 - III.2 Archeologische opgravingen
- IV. Chronologisch overzicht van de resultaten
 - IV.1 Oudste sporen en vondsten
 - IV.2 Romeinse periode
 - IV.3 Middeleeuwen
 - IV.4 Wereldoorlogen
 - IV.5 Industriële archeologie
- V. Besluit

I. INLEIDING

Met dit rapport wordt een verslag uitgebracht van het archeologisch veldwerk dat plaatsvond tussen 16 januari en 16 juni 2006 op het industrieterrein van Gullegem-Moorsele te Wevelgem.

Naar aanleiding van de realisatie van de tweede fase van het bedrijventerrein Gullegem-Moorsele door de Intercommunale Leiedal werd het terrein voorafgaandelijk onderzocht met proefsleuven. Uit dit onderzoek, dat liep van 16 januari 2006 tot 20 februari 2006, bleek dat bepaalde zones een archeologisch potentieel hadden. Bijgevolg werden er aansluitend archeologische noodopgravingen uitgevoerd, teneinde de archeologische sporen en structuren van het betreffende gebied te documenteren alvorens volledige vernietiging van het bodemarchief. Na het veldwerk waren vanaf 19 juni twee werkweken voorzien voor een eerste verwerking van de opgravinggegevens en de creatie van dit rapport.

Het project werd uitgevoerd als een samenwerking tussen verschillende partners: De gemeente Wevelgem voorzag de aanstelling van twee archeologen, een archeoloog-tekenaar en drie arbeiders. Intercommunale Leiedal financierde de kraankosten en het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed (V.I.O.E.) stond in voor de wetenschappelijke begeleiding en logistieke steun. Bovendien stelde zij de expertise van een landmeter en gespecialiseerde werkmannen ter beschikking. De Afdeling Monumenten en Landschappen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap zorgde ervoor dat het project een archeologische dimensie kreeg.

II. SITUERING

De opgravingen situeren zich op het bedrijventerrein van Gullegem-Moorsele op het grondgebied van de gemeente Wevelgem, ten noordwesten van Kortrijk in de provincie West-Vlaanderen. Meer specifiek bevindt dit gebied zich tussen de Meerlaanstraat, de Muizelstraat, de Nijverheidslaan, de Rijksweg en de Westlaan met als kadastrale omschrijving WEVELGEM 3° afd., sectie A, nummer(s): 0 (A - enig blad) en WEVELGEM 4° afd., sectie B, nummer(s): 0 (B 2° blad – 1° deel), 0 (B – 1° blad).

De site zelf ligt op een zachte helling naar het gebied 'Draaitap'. Deze top is 40 m hoog en ligt op 250 meter van het onderzochte terrein. Draaitap maakt deel uit van een hoger gelegen gebied dat zich uitstrekt vanaf de A17 tot de gemeente Lendeledede. Hierbij zijn de toppen tot 42 m hoog. Naar het zuiden toe loopt de helling af tot in het stroomgebied van de Heulebeek, die deel uitmaakt van dat van de Leie.

Bodemkundig gezien bestaat de ondergrond van de site voornamelijk uit natte zandleembodem en matige natte zandleembodem.

Op het moment van de opgravingen bestond het terrein uit braakliggende akkerlanden en weilanden.

III. METHODOLOGIE

III.1 VOORONDERZOEK

Het doel van dit onderzoek was om in eerste instantie zicht te krijgen op de aan- of afwezigheid van archeologische sporen, door middel van een inventarisatie aan de hand van proefsleuven.

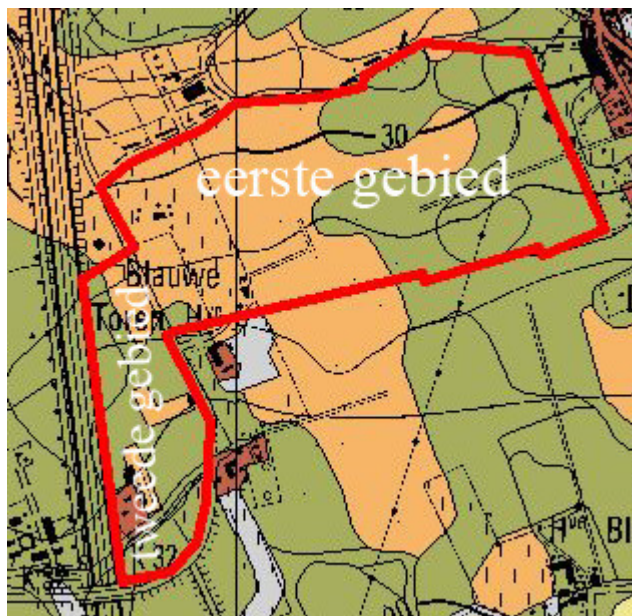
In totaal werden 77 sleuven gegraven, systematisch en geometrisch verspreid over het plangebied. Deze sleuven hadden een breedte van 1,8m (breedte van een kraanbak) en varieerden in diepte van 40cm tot ongeveer een meter. De diepte van de sleuven was afhankelijk van de dikte van het afdekkend (colluviaal) pakket, dit is de grond die van de hoger gelegen hellingen naar beneden spoelde. De tussenafstand tussen elke individuele sleuf bedroeg ca. 18 meter. Deze afstand werd, waar noodzakelijk geacht, verkleind tot ca. 13 meter.

Op die manier werd in totaal ruim 14000 meter sleuf gegraven, goed voor bijna 25200m² of ongeveer 8,4% van het totale plangebied. De aanwezige sporen werden ingetekend, summier beschreven, gefotografeerd en geëvalueerd.

Op basis van de aanwezige sporen kon het plangebied opgedeeld worden in twee delen. In beide was een verder onderzoek noodzakelijk.

Het eerste gebied beslaat de totale zone ten oosten van de Muizelweg, het grootste deel van het plangebied. Er werden vijf aandachtsgebieden aangeduid, waar een aantal waardevolle archeologische sporen werden aangetroffen. Het bleek echter vooral om geïsoleerde structuren te gaan.

Het tweede gebied is de eerder zandige strook tussen de Muizelweg en de snelweg. In deze zone werd een grote concentratie aan archeologische sporen aangetroffen, die zich uitstrekten over een areaal van ca. 2,5 hectare.

Figuur: Aanduiding van de twee onderzoeksgebieden op de bodemkaart

III.2 ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING

Aansluitend op het vooronderzoek gingen de archeologische opgravingen van start.

In het gebied ten oosten van de Muizelweg dienden vijf zones (MOO-GUL I-V) nader bekeken te worden. Aangezien de sporen vooral geïsoleerde structuren betroffen, konden

deze worden opgegraven met een minimum aan inspanningen in een tijdsperiode van drie werkweken.

In de betreffende zones werd een klein opgraafoppervlak rondom de aangetroffen sporen aangelegd. Eerst werd de teelaarde verwijderd om vervolgens een vlak aan te leggen op archeologisch verantwoord niveau. Zo konden de aanwezige sporen worden ingetekend op grondplan (schaal 1/50) en genummerd worden. Hierna kon verder onderzocht worden hoe de verschillende sporen zich verticaal kenmerkten. Grotere sporen werden meestal in vier gedeeltes waarbij kwart na kwart uitgehaald werd, terwijl kleinere verkleuringen meestal in twee werden gedeeld. Alles werd dan gefotografeerd, getekend (schaal 1/20), en nauwkeurig beschreven. De vondsten in de sporen werden gerecupereerd in zakjes en zorgvuldig genummerd. Van enkele sporen werden bulkmonsters genomen om gezeefd te worden op zoek naar klein materiaal en met het oog op eventueel natuurwetenschappelijk onderzoek. Ook houtskool werd bemonsterd waar aangetroffen.

Gezien de grotere concentratie van sporen in het gebied ten westen van de Muizelweg was een grootschaligere opgraving vereist. Gelet op het feit dat de archeologische sporen niet op elke plaats even geconcentreerd aanwezig waren binnen het afgebakende areaal van 2,5 hectare, kon een vlakopgraving van in totaal ca. 1,5 hectare volstaan om een duidelijk zicht te krijgen op de aard en datering van de sporen en op hun ruimtelijke samenhang. Gezien de grootte van het aan te leggen vlak (MOO-GUL VI) en de noodzaak om teelaarde gescheiden te houden van de onderliggende grond, kon niet vermeden worden dat bermen de op te graven zone verdeelden. Bijgevolg werd geopteerd om de delen van vlak VI aan te duiden met letters van het alfabet (MOO-GUL VIa tot VIi).

Na het aanleggen van een archeologisch vlak werd dezelfde werkwijze gehanteerd als bij de zones in het eerste plangebied. Door de moeilijke leesbaarheid van de bodem, het voorkomen van microreliëf en de grootte van sommige sporen werd op enkele plaatsen binnen zone VI beslist om machinaal een tweede niveau aan te leggen, dat eveneens op identieke wijze gedocumenteerd werd.

IV. CHRONOLOGISCH OVERZICHT VAN DE RESULTATEN

IV.1 OUDSTE SPOREN EN VONDSTEN

De oudste getuigen van de aanwezigheid van de mens op het huidige industrieterrein van Gullegem-Moorsele zijn wellicht de scherven van een pot van de Michelsbergcultuur, gevonden op vlak Vle.

Michelsbergcultuur in Vlaanderen

Met de komst van de Michelsbergcultuur, vermoedelijk uit het Rijnland afkomstig, omstreeks 4.300 v.Chr. lijkt de neolithisatie (sedentarisatie van de mens) van Vlaanderen definitief ingezet. Voor het eerst worden ook de leemgronden, zandlemige gronden en zelfs zandgronden ingepalmd.

Over het uitzicht van de nederzettingsstructuren van deze cultuur is weinig gekend, wel weet men dat ze zich voornamelijk vestigden op heuvelplateaus of in valleien. Materiële resten in de vorm van aardewerk en vuursteenartefacten komen veelvuldig voor in de nederzettingen.¹

Gezien het aangetroffen aardewerk in één enkele kuil gevonden werd, er buiten dit spoor geen andere gelijkaardige vondsten werden gedaan en er verder in het onderzoeksgebied ook geen bewerkt vuursteenmateriaal is gevonden (op één toevallige neolithische pijlpunt na, gedurende voorafgaande veldprospecties in 2004 door de Archeologische Stichting voor Zuid-West-Vlaanderen²) kunnen we niet besluiten dat een Michelsbergnederzetting is aangesneden. De ligging van de opgravingen valt ook buiten het typische liggingpatroon van nederzettingen van deze cultuur. Aanwezigheid van de Michelsbergcultuur is in de onmiddellijke omgeving ook nog niet geattesteerd. In dat opzicht kan het interessant zijn om het plateau van de Draaitap te onderzoeken door middel van veldprospectie om de oppervlaktevondsten te controleren op de aanwezigheid van neolithisch materiaal.

De functie van de kuil met aardewerk is dus vooralsnog niet te verklaren. Het is wel uitzonderlijk dat een dergelijke hoeveelheid Michelsbergscherven, die bovendien in vrij goede staat verkeerden, gevonden werd.

Op enkele plaatsen kwamen brede grachten met platte bodem aan het licht. Bij gebrek aan zichtbaarheid in het vlak en wegens de grotere diepte waarop de structuren werden aangetroffen, zijn slechts drie dergelijke grachten vastgesteld. Men kan evenwel vermoeden dat er meerdere waren die naar alle waarschijnlijkheid deel uitmaakten van een groter grachtensysteem. Een exacte datering voor de grachten is niet mogelijk gezien het ontbreken van (dateerbaar) vondstenmateriaal. Op basis van de evolutie van verschillende bodemprocessen kan men evenwel besluiten dat de grachten vrij oud zijn. Ze zijn ten vroegste in de Romeinse periode te situeren.

Verder waren er enorm veel verkleuringen zonder vondstenmateriaal in de vulling. De witgrijze kleur, ontstaan door het uitspoelen van minerale elementen, wordt pas bekomen na een lange tijd. Men kan dus vermoeden dat het hier vrij oude bodemingrepen betreft. Het valt echter niet uit te sluiten dat (een deel van) deze sporen door dierlijke of plantaardige activiteit veroorzaakt werden.

IV.2 ROMEINSE PERIODE

¹ CROMBE Ph. 1999, De Steentijden in Vlaanderen, in: ART J. (red.), *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente? Deel IV: Archeologie*, Gent, pp.165-214.

² DESPRIET Ph. 2006, *Vondsteninventaris Gullegem*, onuitgegeven bundel.

Naast een aantal kuilen die Romeinse scherven bevatten (Vle-127, Vlf-129, Vlf-131, Vlf-140 en Vlf-141), maar waarvan de functie moeilijk in te vullen is, manifesteren de 'Romeinen' zich hier vooral door middel van funeraire structuren.

In totaal werden tien mogelijke brandrestengraven gevonden (S7/1, S15/3, S40/9, S74/2, S74/18, S54/3, S58/4, Vlb-14, Vlf-239 en Vlf-348). Enkel ervan leverden dateerbaar aardewerkmateriaal op. De anderen worden op basis van gelijkaardig voorkomen in dezelfde categorie geplaatst. Een bijkomend argument voor een min of meer identieke datering vormt de oriëntatie. Alle structuren zijn noordzuid of lichtjes noordwest-zuidoost georiënteerd.

Brandrestengraven

Brandrestengraven komen al voor in de pre-Romeinse periode, maar kenden tijdens de Romeinse tijd een sterke verspreiding. Bij dergelijke graftypes worden de verbrande beenderen van de dode samen met de brandstapelresten en verbrande voorwerpen uitgestrooid in een grafkuil, soms met stenen of houten bekisting. Recent onderzoek toont aan dat ze in alle formaten en vormen voorkomen al dan niet met botfragmenten, scherven of nagels. Het 'typische brandrestengraf' zoals beschreven door A. Van Doorselaer heeft een lengte die varieert tussen 1,10 m en 2,30 m en een breedte die varieert tussen 1,40 m en 0,60 m. In grondplan tekent het zich af als een rechthoekig zwarte aflijning die binnenin grijs-geel gekleurd is. Een 10 tot 20 cm dieper gaat deze aflijning geleidelijk over in een rechthoekig zwart vlak: de compacte houtskoollaag waarin fragmenten gecremeerd bot, verbrande scherven, nagels en andere voorwerpen verspreid liggen. Sommige grafkuilen zijn voorzien van een nis waarin bijgiften konden geplaatst worden.³ Deze structuren komen meestal in concentratie voor zodat we kunnen spreken van een grafveld, maar de laatste tijd komen meer en meer individuele graven aan het licht, zogenaamde veldgraven.

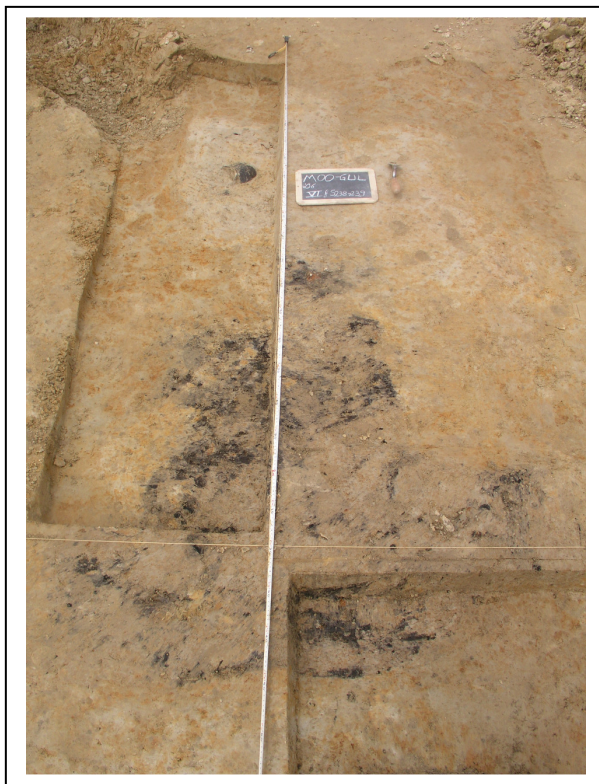
Figuur: brandrestengraf in proefsleuf 74

³ VAN DOORSELAER A. 1969, Typische Gallo-Romeinse Brandrestengraven in de Scheldevallei, *Helinium IX*, Gent, pp. 118-137.

Op het industrieterrein van Gullegem-Moorsele liggen de verschillende grafcontexten te ver van elkaar om te kunnen spreken van een grafveld. Men moet ze eerder beschouwen als individuele veldgraven.

Eén graf (Vlf-239) mag bijzonder opmerkelijk genoemd worden. Het spoor was trapeziumvormig (1,02 m lengte x 0,82 m breedte op het breedste punt). Oppervlaktefoto's laten zien dat het graf sterk gebioturbeerd was, waardoor de houtskool danig verspreid was dat men niet echt meer van een houtskoollens kon spreken. Botfragmenten werden nog niet vastgesteld, maar verbrand aardewerk en metaal waren wel aanwezig. Het bijzondere van dit spoor zit hem in een ongeveer vierkante kuil (0,45 m zijde) op een kleine 0,40 m ten noorden van Vlf-239. In dit grijswitte spoor (Vlf-238) bevonden zich een metalen voorwerp en vier quasi volledige aardewerkpotjes waaronder twee *terra sigillata*-vormen. Deze twee kommetjes laten toe om de context te situeren in de tweede helft van de 2de eeuw.

De nabijheid van het graf en het ontbreken van paalkuilen in de omgeving doet vermoeden dat het hier om een grafgift gaat, geplaatst in een losstaande nis. Hoewel reeds voorbeelden gekend zijn, is een brandrestengraf met losstaande nis niet zo heel vaak voorkomend en al helemaal niet als het om een geïsoleerd graf gaat

Figuur: brandrestengraf Vlf-239 en nis Vlf-238 1

Terra Sigillata⁴

Terra Sigillata (letterlijk 'gestempelde waar') is de term die gebruikt wordt voor een waaier aan oxiderend gebakken, Romeins luxe-aardewerk met een rode sliblaag dat geproduceerd en geëxporteerd werd van de 1ste tot het midden van de 3de eeuw n.Chr. In de loop van de 2de eeuw gaat de productie van Oost-Gallië – oorspronkelijk was deze in Italië en Zuid-Gallië gelokaliseerd - meer en meer de markt veroveren en uiteindelijk domineren. De productiecentra moeten gezocht worden in de Argonne en de valleien van de Moezel en de Rijn.

⁴ WEBSTER P. 1996, *Roman Samian Pottery in Britain. Practical Handbook in Archaeology 13*, York.

De stempels op de kommen laten de archeologen toe de exacte productieplaatsen te achterhalen en de makers van het aardewerk te identificeren. Bovendien kent dit type aardewerk slechts een beperkt vormenaantal met bepaalde soorten die maar gedurende korte tijd gemaakt werden. Bijgevolg is *terra sigillata* een uitstekende dateringsmethode, gezien het uitvoerig bestudeerd werd.

Er werd een typologie opgesteld op basis van dewelke we vandaag de gevonden *sigillata* kunnen gaan vergelijken en de oorsprong achterhalen.

De gevonden kommetjes in Wevelgem worden typologisch als Dressel 32 en Dressel 46 geassocieerd. De Dr.46 is een kopje met uitslaande concave wanden en een standring. Deze vorm kwam voor vanaf de late 1ste eeuw, maar zijn vooral gekend uit de 2de eeuw van Oost-Gallische productiecentra. De broze staat van de sliblaag verraadt een vermoedelijke Oost-Gallische oorsprong, waar men kon vaststellen dat de producten van een mindere kwaliteit waren dan hun meer zuidelijke voorgangers. De Dr.32 is een bord met gebogen wanden. Dit type is voornamelijk van Oost-Gallische makelij wat eveneens reeds kon worden afgeleid van de zeer broze sliblaag. De vorm dateert voornamelijk van de late 2de eeuw, maar komt nog voor tot het midden van de 3de eeuw.

Bijgevolg kunnen we besluiten dat de kommetjes en daarmee ook de nis en vermoedelijk het bijhorende brandrestengraf gesitueerd kunnen worden in de tweede helft van de 2de eeuw of iets later.

Figuur: Nis Vlf-238 met potjes in situ

Figuur: aardewerk uit nis Vlf-238

IV.3 MIDDELEEUWEN

Uit deze periode werden elementen van de landindeling aangesneden. Op verscheidene plaatsen kon de aanwezigheid van perceelsgrachten worden vastgesteld. Aardewerkvondsten uit de vulling dateren de grachten in de Middeleeuwen. Een vergelijking met vooral de Ferrariskaart van 1777 leert ons dat de percelen in de Middeleeuwen vermoedelijk kleiner waren, maar dat de oriëntatie ervan gedurende lange tijd dezelfde was.

Figuur: Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied

Daarnaast werden eveneens twee grote kuilen vol met gefragmenteerd aardewerk aangetroffen. Ze tonen een ruim aanbod van het gebruikte vormengamma in de 14de eeuw. Nadat de kuilen uitgegraven werden, mogelijk om leem te winnen, werden ze secundair gebruikt als afvalkuilen. Door de aard van de bodem zijn organische resten waarschijnlijk vergaan, maar het onbruikbare aardewerk bleef in de grond aanwezig.

Verder werd her en der op het terrein scherven van aardewerk uit de hier behandelde periode aangetroffen als losse vondsten.

IV.4 WERELDOORLOGEN

Met het aantreffen van een aantal bomkraters kunnen we zeggen dat de omgeving onder vuur is komen te liggen. Dit wordt bevestigd door de aanwezigheid van een bunker op de hoger gelegen 'Draaitap'.

Verder werden nog een reeks paalsporen gevonden die kunnen wijzen op een haastig opgetrokken beschutting, die mogelijks in dezelfde periode te situeren valt.

Verder onderzoek op gevonden voorwerpen zoals de helm en een deel van een bajonet kunnen misschien een preciezer datering opleveren en ons vertellen wanneer er bombardementen plaatsvonden in de omgeving. Het gasmasker moet door de graving van het jaartal (1941) in WO II gesitueerd worden.

IV.5 INDUSTRIËLE ARCHEOLOGIE

In vlak V1e tekende zich een grote, min of meer rechthoekige, zwarte verkleuring af. Recent materiaal in de vulling en de relatief scherpe aftekening doen vermoeden dat het om een vrij recent verschijnsel gaat. Omtrent de aard van dit fenomeen tasten we alsnog in het duister. Misschien is er een verband met de vlasteelt waarvoor de streek gekend is. Deze activiteit moet hier reeds bestaan hebben gedurende de Middeleeuwen, maar pas van de 16de eeuw was er sprake van een intense vlasteelt. Tot na de Tweede Wereldoorlog werd er vlas geteeld, tot de nijverheid teloorging door concurrentie van goedkoop vlas uit het buitenland. De verkleuring zou het restant kunnen zijn van een recente rootput (waar het vlas geweekt werd). Er zijn stalen voor bodemkundig onderzoek van genomen om dit na te gaan.

V. BESLUIT

Het archeologisch onderzoek op het industrieterrein van Gullegem-Moorsele liep van 16 januari tot en met 16 juni 2006 met aansluitend twee weken voor de verwerking van de opgraafresultaten en het schrijven van dit rapport. Het archeologische project, dat tot stand kwam door de bemiddeling van de Afdeling Monumenten en Landschappen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, verliep in samenwerking met het V.I.O.E., de Intercommunale Leiedal en de gemeente Wevelgem en werd uitgevoerd door drie arbeiders, twee archeologen en een archeoloog-tekenaar.

De belangrijkste vaststelling van deze opgraving is dat het terrein sinds lange tijd bezocht werd door de mens. De oudste dateerbare aanwezigheid is te situeren in het Neolithicum, een 6000-tal jaar geleden.

Over het hoe en waarom van het verblijf van deze mensen tast men in het duister. Dit heeft enerzijds te maken met het feit dat de bodem hier enorm moeilijk leesbaar was door de aard van het bodemmateriaal en de sterke aantasting doorheen de tijd. Anderzijds was het terrein vermoedelijk niet zeer geschikt voor permanente bewoning. Vanaf de Middeleeuwen werd het gebied vermoedelijk doorlopend gebruikt als akkerland en weiland. Op verscheidene plaatsen werden sporen van landindeling onder de vorm van perceelsgrachten vastgesteld. Bij vergelijking met oude kaarten kan men vaststellen dat de oriëntatie van de percelen werd behouden, maar dat er in de Middeleeuwen een grotere versnippering was van het land. In deze context kan ook de vlasteelt worden aangehaald. Het opgraafterrein ligt immers in een regio die gekend was voor de productie van vlas en de uitstekende kwaliteit ervan. Een grote zwarte verkleuring Vle-210 kan mogelijk in verband gebracht worden met het roten van vlas. Bodemstalen voor een eventueel verder onderzoek zijn genomen.

De vele ploegsporen bevestigen nogmaals het rurale karakter van het onderzoeksgebied. Een ander aspect van bodemgebruik komt aan bod met een aantal grotere, onregelmatige kuilen. Deze werden vermoedelijk gegraven met het oog op het winnen van grondstoffen zoals leem en klei. In twee gevallen (Vlf-20 en Vlf-74) stellen we vast dat dergelijke kuilen later gebruikt werden om afval in te deponeren.

Mooie resultaten waren de onverwachte vondst van het Michelsbergaardewerk en de nagenoeg intacte Romeinse voorwerpen in funeraire context. Beide geen dagdagelijkse gebeurtenissen op archeologische opgravingen.

Deze vondsten kunnen interessant zijn voor een verdere studie, die begint met de reconstructie van het aardewerk. Het minutieus wassen, plakken en beschrijven van zowel de Michelsbergpot en de Romeinse potjes, alsook het aardewerk uit de Middeleeuwse contexten is een mogelijk toekomstproject. Ook de vondsten die verbonden zijn met de Wereldoorlogen zouden nader gedetermineerd kunnen worden.

Het dient vermeld te worden dat de opgravingen in goede verstandhouding liepen met de betrokken partijen. Naar de toekomst toe zou een dergelijke samenwerking standaard moeten zijn bij archeologisch onderzoek, net zoals archeologen moeten betrokken worden bij de planning van bouwprojecten ten einde al te veel vertraging van de werken te voorkomen.